

**BİR LYDİA YAZITINDAN: «HER KİM AĞACA ZARAR VERİRSE, KARŞISINDA ÖFKELİ BİR TANRI BULACAKTIR!»** Antik dünyada orman (**alsos**),  
bahçe (**kēpos**) ya da park (**paradeisos**)  
) gibi ağaçlıklar, genellikle herhangi bir tanrı veya tanrıçaya ithaf edilmiş olan kutsal yerlerdi. Bir başka deyişle, içinde herhangi bir tapınak ya da sunak

bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, orman ve ağaçlar kutsaldı ve bu nedenle onlar kutsal yasaların koruması altındaydı. O kadar ki, bazı hallerde bu alanlara sığınan suçlular bile kutsal mekanlara tanınan **asylia** (dokunulmazlık) hakkından yararlanabilirlerdi. Antik devirde ağaçları korumaya yönelik çok sayıda kutsal yasa (**lex sacra**) vardı. Örneğin, Yunanistan'da Apollon için İ.Ö. VIII-VI. yüzyıllar arasında yazıldığı sanılan bir ilahiden (

## hymnos

) anladığımıza göre, çok eski bir kutsal yasa tanrı Poseidon'un Boiotia bölgesindeki ormanına atlı arabalarla girmeyi yasaklıyordu. Bundaki amaç, ormanı ve oradaki yeşilliği arabaların ve hayvanların verebileceği zararlardan korumaktır. Kurban edilmek üzere getirilen hayvanlar, hayvan otlatanlar, kamp kuranlar ve ot biçenler kutsal ormanların en büyük düşmanları arasındaydı. Bu nedenle, kutsal yasalara göre, kutsal ormana gelenler arabalarını ziyaretçiler için hazırlanmış bir

açık alanda bırakmak zorundaydı. Ayrıca, yangın tehlikesinden korunmak üzere, bazı kutsal alanlarda ateş yakmak yasaklanmıştı. Bu nedenle, ziyaretçiler tarafından kurulacak kampların tapınaklardan uzakta olması gerekiyordu. Çünkü tarih boyunca dikkatsizlik yüzünden çıkan yangınlar Yunanlıları savaş sırasında düşmanın kasıtlı olarak çıkardığı yangınlardan daha çok üzmüştü.

Ağaçlar o kadar sıkı bir koruma altına alınmıştı ki, bir yazıttan öğrendiğimize göre, Yunanistan'da yapılan bazı ayinlere katılmak üzere toplanan dindar kişiler yıkanmak ve yemek pişirmek için yakacak odunlarını da yanlarında getirmek zorundaydılar. Öte yandan Pausanias'a (İ.S. II. yüzyıl) göre, Atina'daki Apollon tapınağının kutsal alanında odun kesmek veya tapınağın dışına odun ya da yapraklı veya yapraksız dal taşımak yasaktı. Çünkü tüm bunlar insanlara değil, tanrılara aitti. Yunanistan'da bulunan ve İ.Ö. IV. yüzyıl sonlarına ait olan bir yazıt, bir Apollon rahibinin koyduğu bu tür yasaklardan söz etmektedir:

**«Apollon Erithaseos rahibi kendi adına ve kabile mensupları adına ve Atina halkı adına bildirir ki, Apollon tapınağındaki ağaçları kesip kereste elde etmek ya da yakmak üzere dal veya dökülmüş yaprak toplamak yasaktır. Ve eğer biri bu yoldan elde edilip tapınak dışına çıkarılan ürünü (satın) alırsa ...».**

İ.Ö. IV. yüzyılın büyük düşünürleri olan **Platon** ve **Aristoteles** ormanların yok olmasının doğuracağı ekolojik sorunların farkındaydılar. Örneğin Platon, ağaçların azalması yüzünden ülkedeki tepelerin çıplaklaştığını, hatta Girit'teki ağaçların büsbütün yok olduğunu ve bu durumun su havzalarını olumsuz etkilediğini ve sonuçta bazı su kaynaklarının kuruduğunu belirtmekteydi. Yine Platon'a göre ormanları kurtarmak su kaynaklarına ve sulamaya önem vermekle mümkündü. Bu yüzden pazar yeri görevlileri (

## agoranomoi

) tapınakları ve su kaynaklarını koruma yetkisine sahip olmalı ve bunlara zarar verenleri cezalandırmalıydı (Hatta İ.Ö. IV-III. yüzyıllarda yaşayan

## Theophrastos

, drenaj projelerinin neden olduğu mikro düzeydeki bazı mevsimsel değişimleri teşhis etmişti).

Aristoteles'e göre ise, ormanları geri getirmek için dinin koruyucu gücünden yararlanmak gerekirdi. Bu yüzden kırsal kesimlerde geniş kutsal alanlar ve yasalarla koruma altına alınmış kutsal ormanlar bulunmalıydı: **«.. kırsal bölgelerde 'orman gözetmeni' (hylōros) ve 'arazi muhafızı' (agronomos) adı verilen memurlar ve onların gözetleme binaları ve görevlerine ilişkin ortak bir yönetim kurulmalı ve bu bölgeler ... tapınakların mülkiyetine verilmelidir».**

İ.Ö. 100 yılı civarına tarihlenen bir yazıta göre, Yunanistan'daki bazı meclisler kutsal alandaki

ağaçların tehlikede olduğu gerekçesiyle bazı önlemlerin alınmasına karar vermişlerdi:

**«... Apollon Koropaios tapınağındaki ağaçlar şu sırada kötü bir durumda oldukları**

**için, bu konuya gereken önemin verilmesine karar verdik, öyle ki genişletilmiş olan kutsal alanın görkemi ortaya çıksın. Bu yüzden Meclis ve Halk şu kararları aldı: Tapınak yöneticisi (neokoros) tapınağa gelen ve gelecek olan herkese duyursun ki, sınırları titizlikle belirtilmiş olan bu alanda vatandaşlara ve tapınak civarında yaşayanlara ve yabancılara ağaç veya dal kesmek ve burada hayvan otlatmak veya bulundurmak yasaklanmıştır ...».** Anadolu'ya gelince: Lydia bölgesinde bulunan bazı itiraf yazıtları (**confess iones**),

bu bölgedeki ormanların tapınakların sıkı koruması altında olduğunu göstermektedir. Örneğin, Maionia (Menye) kenti yakınlarındaki Sandal köyü civarında 19. yüzyıl sonlarında görülen ama şimdi kayıp olan bir Grekçe itiraf yazıtında, ağaç kesmek suretiyle günah işleyen birinin itirafı

yer almaktadır:

«320 yılının (= İ.S. 235-236) Peritios ayının 12 gününde: Ben, Stratonikos oğlu Aurelios Stratonikos, cahilliğim yüzünden Zeus Sabazios ile Artemis Anaitis'in ormanından ağaç kestim ve cezalandırıldım. Şimdi bir şükran ifadesi olarak bu taşı dikiyor ve adağımı yerine getiriyorum»

.

Anlaşılan, Stratonikos bir hastalıkla cezalandırılmış ama sonra tanrı tarafından iyileştirilmiş ve sonuçta tanrılara teşekkür etmek ve vaat ettiği adağı yerine getirmek üzere bu taşı dikmişti.

Yine kuzeydoğu Lydia'da bulunan diğer bir itiraf yazıtında da, uyarılara rağmen kutsal ormanda **"farkında olmadan"** hayvan otlatan Eumenes tanrılar tarafından ağır bir hastalıkla cezalan-dırılmıştı:

**«Perkenoi halkının tanrıları ve Zeus Oreites ormanda hayvan otlatılmaması konusunda önceden uyardıkları halde insanlar buna uymadılar. Bu yüzden tanrılar Eumenes oğlu Eumenes'i ölümcül bir duruma soktular ...»**

.

Lydia'nın  
Katakekaumene

adı verilen volkanik bölgesinde meşe ağacının kutsallığına inanılmaktaydı. Hatta Kula'nın Börtlüce köyü yakınındaki Toma Dağı'nda "İkiz Meşeler Zeus'u"nun bir tapınağı vardı. Bu yörede bulunan bir yazıt sayesinde, kutsal ağaçlardan kesilmiş odun ya da keresteyi satın alan birinin Zeus'la başının nasıl belaya girdiğini öğreniyoruz:

**«İkiz Meşeler'deki Zeus ve onun gücü yücedir! Menophilos kutsal odun satın aldığı için tanrı tarafından  
cezalandırıldı. Hayli acı çektikten sonra tanrı onun oğlu Menophilos'a babasının işlediği günahın bedelini ödemesini emretti. Şimdi de (baba Menophilos) bütün insanlara 'Tanrı'yı küçümsemek doğru değildir!' diye seslendi ve bir kanıt olarak bu taşı dikti. 276 (= İ.S. 191) yılı, Daisios ayının 30. günü».** □

Bu yazıttan yalnızca 3 yıl sonraya ait olan ve yine Börtlüce köyü civarında bulunmuş olan bir başka yazıt, ağaç kestiği için Zeus tarafından cezalandırılan birinin itirafını içermektedir:

**«İkiz Meşeler Zeus'u yücedir! Euangelos oğlu Stratonikos Zeus Didymeites'in meşe ağacını bilmeden kesti. Ve tanrı ona gücünü gösterdi. Çünkü o tanrıya inanmıyordu. Tanrı onu ölümcül bir hale soktu. Ama sonra (tanrı tarafından) bu tehlikeden kurtarılınca teşekkür etmek için bu taşı dikti. Şimdi ben duyuruyorum ki hiçbir kimse tanrıyı küçümsemesin ve meşe ağacı kesmesin! 279 (İ.S. 194) yılı, Panemos ayının 18. günü».** □

Kula'nın Emre köyünde bulunan ve belli ki ağaca zarar verdiği için Tanrı(lar) tarafından cezalandırılan ve sonra bu suçunu itiraf eden biri tarafından yazdırılmış ve ormanın görülebilir bir yerine diktirilmiş olan ve Roma imparatorluk devrine tarihlenen bir itiraf yazıtının günümüze ulaşabilen son satırları şöyledir:

**«Her kim ağaca zarar verirse, karşısında öfkeli bir tanrı bulacaktır!».**

**H. Malay**

#### **KISA KAYNAKÇA:**

F. Sokolowski,  
*Lois sacrées des cités grecques*  
, 1969.

P. Herrmann,  
*Tituli Asiae Minoris*  
V, 1 (1981), no. 590.

B. Jordan and J. Perlin, "On the Protection of Sacred Groves",  
*Studies Presented to Sterling Dow*  
, 1984, 153-159.

G. Petzl,

*Die Beichtinschriften Westkleinasiens*

(=

*Epigraphica Anatolica*

22, 1994).

M.P.J. Dillon, “The Ecology of the Greek Sanctuary”,

*Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*

118, 1997, 113-127.